

**VLOGA ZVRSTNOSTI V
UMETNOSTNEM BESEDILU**

FUNKCIJA NAREČNEGA JEZIKA V LITERARNEM BESEDILU

Prispevek se ukvarja z odnosom med narečnim in knjižnim jezikom ter vlogo vzhodnoslovenskega narečnega besedišča v Kraigherjevem romanu *Kontrolor Škrobar* (1914), v romanu *Goričanec* Stanka Kocipra (1942) ter pri Vladu Žabotu v romanih *Pastorala* (1994), *Volčje noči* (1996) in *Nimfa* (1999). Narečno besedišče v dialoški s knjižnim in drugimi jeziki soustvarja govorno različje romana in se zapisuje v funkciji jezikovnega kolorita (Kraigher), varovanja in idealizacije agrarnega arhetipa (Kociper) ali le še kot neka polzavestna jezikovna arheologija (Žabot).

dialektizem, literarni jezik, roman

The paper discusses the relationship between dialect and the standard language in the literary text, or the role of eastern-Slovene dialect vocabulary in the case of three authors. The latter were active in different periods, but in the framework of various poetics, they verbalised the eastern-Slovene chronotope. The works dealt with in this paper are the naturalistic novel *Kontrolor Škrobar* (1914) by Kraigher, the domestic realistic novel *Goričanec* (1942) by Stanko Kociper and Vlado Žabot's *Pastorala* (1994), *Volčje Noči* (1996), and *Nimfa* (1999), which are characterised by the poetics of magic realism.

dialectism, literary language, novel

Narečje kot umetnostni jezik

Prepričanje o narečnem jeziku kot socialni jezikovni zvrsti, ki se postavlja v hierarhično razmerje do knjižnega jezika in je zato v primerjavi s tem grd, robot in se ga je potrebno celo sramovati ali uporabljati zgolj za zasebno sporazumevanje znotraj visoko postavljenih plotov domačega okolja, je v lingvistiki na srečo že zgodovina (Pogačnik 2001: 76). Za velik del slovenskega prebivalstva, ki prihaja iz nemestnega okolja, je narečje, čeprav ne več v »čisti« obliki, vendar še zmeraj prvo in najmočnejše izrazno sredstvo; najpristnejši izraz človekove duševnosti in njegovih emocij. V pomenski in ekspresivni različnosti ter lokalni razčlenjenosti predstavlja izjemno vsebinsko in izrazno bogastvo tudi za literaturo. Z vstopom v literaturo narečje prestopi okvir socialne zvrsti jezika, preseže lastno zaprtost družbeno-jezikovnega sistema, se preoblikuje in postane nosilec umetnostnega izraza.

Narečje in knjižni jezik

Prava narečna književnost se je lahko razvila šele na ozadju knjižnega jezika (Pogačnik 2001: 76). Toda tudi po uveljavitvi enotnega knjižnega jezika sredi 19. stoletja, nastalega na osnovi osrednjih slovenskih narečij, so zgodovinske in politične razmere ter velike jezikovne razlike med govorniki osrednjega in obrobne slovenskega prostora narekemale, da je narečni jezik preraščal in prevzemal funkcijo pokrajinskega knjižnega jezika, tako na primer prekmurski knjižni jezik. Prekmurje je bilo iz znanih zgodovinskih razlogov vse do razpada avstro-ogrske monarhije popolnoma odrezano od matičnega naroda in osrednjeslovenskega knjižnega jezika, zato se je književna dejavnost vse dotlej lahko razvijala le v prekmurščini, ki je tako prevzela vlogo pokrajinskega knjižnega jezika. Takšno je denimo pesništvo Jožefa Baše Miroslava z začetka 20. stoletja. Njegov pesniški jezik je v osnovi prekmurščina, vanjo pa je vpletal izraze in oblike iz knjižne slovensčine, ki jih je poznal iz branja Gregorčičeve in Jenkove poezije. Miroslavove pesmi so tako na začetku 20. stoletja ustvarjale most med prekmurskim in osrednjeslovenskim knjižnim jezikom. V takih primerih narečje ni le socialna jezikovna zvrst, omejena na funkcijo zasebnega jezika znotraj domačega okolja, saj opravlja vlogo knjižnega in literarnega jezika. V sodobnem času lahko predvsem v obrobni slovenski pokrajini zasledujemo razmah narečne književnosti, še posebej narečne poezije (Stanonik 2001: 80), ki nastaja na ozadju knjižnega jezika in v kateri narečni jezik marsikdaj uspešno opravlja funkcijo umetnostnega jezika oz. jezika v estetski funkciji.

Dialektizmi v literarnem besedilu

Narečje v literaturo največkrat ne vstopa kot glavno in edino jezikovnoizrazno sredstvo, pogosteje se zapisuje v obliki socialnega jezikovnega podkoda in v interakciji s knjižnim jezikom. Tako imenovani regionalizmi in dialektizmi so posebej značilni za mimetični oz. realistično-naturalistični tip literature, v slovensko literaturo so jih opazneje vnesli šele socialni realisti in imajo največkrat funkcijo jezikovne posebnosti neke pokrajine in karakterizacije oseb. Prisotnost dialektizmov je zaznati tudi v sodobni literaturi, s čimer se nemara na ravni jezika uveljavlja postmodernistična težnja po fragmentarizaciji in iskanju različnosti, v času splošne globalizacije je mogoče videti v njih željo po uveljavitvi regionalnih posebnosti, lahko pa se zapisujejo tudi kot jezikovni relikti neke skoraj že povsem izgubljene preteklosti in prvinskosti v notranji dialoški s sodobnim svetom in jezikom (Marjan Tomšič, Vlado Žabot, Feri Lainšček, Florjan Lipuš idr.).

Narečje v okviru govornega raznoličja¹ v romanu

Roman dopušča, da vanj vključujemo različne literarne in neliterarne zvrsti (znanstvene, religiozne, retorične) ter oblike (npr. dnevnik, izpoved, potopis, pismo,

¹ Termin *govorno raznoličje* povzeman po Bajtovem prevodu Bahtinove *Teorije romana* (1982).

sentenca), ki v njem obdržijo svojo jezikovno in stilno samosvojost. Jezik in stil v romanu namreč nista enotna, marveč sestavljena iz govornega raznoličja (Bahtin 1982: 46), ti govori so pravzaprav različni, lahko celo navzkrižni pogledi na svet (Bahtin 1982: 70). Z vidika jezika in stila se roman razkriva kot zavestno, namerno ustvarjena in umetniško urejena hibridna tvorba; skozi govorno raznoličje poteka orkestracija romanesknih tem in se oblikuje stil romana. Romaneska beseda je na poti do svojega predmeta v dialogu s tujimi besedami, je dvoglasna, notranje dialogizirana beseda, ki se lahko dogaja med tujimi izjavami istega jezika, med različnimi družbenimi jeziki istega nacionalnega jezika in različnimi nacionalnimi jeziki iste kulture (Bahtin 1982: 57).

Govorno raznoličje romana razkrivajo neposredni dialogi literarnih oseb, predvsem pa le-to vstopa v roman s pomočjo stilizacij zvrstnih, poklicnih, vsakdanjih, stanovsko-skupinskih in drugih družbenih jezikov ter v obliki hibridnih konstrukcij, mešanju dveh družbenih jezikov v mejah ene izjave, v kateri se stikata dva jezika, dva stila, dve pomenski obzorji, vendar tuji govor ni nikjer vidno ločen od avtorskega (Bahtin 1982: 98). Narečna beseda se v romanesknem besedilu lahko zapisuje v neposrednem govoru narečnega govorca, v stilizaciji tega govora, najpogosteje pa v hibridnih konstrukcijah, kjer je v notranji dialoški s knjižnim jezikom.

Vloga dialektizmov v Kraigherjevem romanu *Kontrolor Škrobar*

Kraigherjev roman *Kontrolor Škrobar* (1914) je namerni jezikovni hibrid, je kot tkivo, ki razpreda svoje vezi v različne literarne in jezikovne kode, znotraj katerih imajo opazno mesto nemški jezik in jezik slovenskih nemškutarjev, Bartschev roman *Das deutsche Leid*, slovenska literarna klasika in ljudska pesem, iz francoščine prevzete besede, hrvatizmi ter slovenskogoriško narečno besedišče. Govorno raznoličje se kaže v dialogih posameznih oseb in še pogosteje v obliki jezikovnih hibridov. Znotraj jezikovne polifonije ima v romanu opazno vlogo slovenskogoriška narečna beseda, kar se ujema z naturalistično poetiko natančne deskripcije prostora in jezikovnih posebnosti literarnih oseb.

Jezik je tudi pomembna tema Kraigherjevega romana. Avtor je kritičen do nemške raznarodovalne politike, ki je v veliki meri potekala prav na ravni jezika, to je z načrtnim razbijanjem slovenske jezikovne in s tem tudi narodne identitete. Pisatelj opazuje renegatstvo davčnega kontrolorja Arnošta Škrobarja, ki je prišel s Kranjskega v obmejno nemškutarско gnezdo k Sveti Trojici v Slovenskih goricah. Arnošt je brez trdne narodne zavesti, jeguljast, prilagodljiv uradniček, ki si je štel za posebno junaštvo, če je v uradnem aktu kdaj narisal slovensko strešico. S trgovin, lokalov in ustanov se bleščijo nemški napisi, uslužbenci govorijo nemško, po nemško se pači tudi trška gostilničarka. Nemškutarji popravljajo svoja imena po nemškem pravopisu, govorijo in pojejo v popačeni nemščini. V obliki citatov in medbesedilnih posnetkov se v romanu odpira tudi dialog s slovensko klasiko; Pre-

šernom, Levstikom, Jenkom, Župančičem. *Kontrolor Škrobar* je roman o slovenski boli in deloma tudi odgovor na iredentistični roman Rudolfa Hansa Bartscha *Das deutsche Leid* (Zadavec 1973: 497). Narodnjak Rupnik namreč v obliki citatov navaja nesmisle in poneverbe iz Bartschevega romana, ki piše o Slovencih kot o barbarskem ljudstvu brez kulture, ki da ogrožajo nemškega duha, o Štajerski kot avtohtono nemški deželi, ki da so jo preplavili Slovani itd.

Jezik Kraigherjevega romana je knjižna slovenščina tedanjega časa z nekaterimi hrvatizmi, slovenskogoriškim narečnim besedjem in pogostimi izrazi, prevzetimi iz francoščine. Kljub temu da Kraigher ni bil avtohtoni govorec tega narečja, je znal prislunhiti ekspresivni moči socialno obarvane besede, ki je v funkciji pokrajinskega jezikovnega kolorita. Z narečnimi besedami pa ni uveljavil socialne diferenciacije oseb, saj jih izgovarjajo tako uradnik, gostilniško in kmečko dekle. Jezikovni slog romana je blizu govornemu jeziku, ta jezik seveda ne prenese olepšav, odprt pa je za grobo in prostaško besedo ter hiperbolično ljudsko primero (»Se gledamo kot psi in mačke«, 26; »Z vodenimi očmi te gleda srepro kakor zaboden vol«, 139).

Dogajalni prostor romana opazno barvajo številne narečne besede in oblike, kot so: *baba, deklina, zašegeče, skomizne, sklapouškati, palma, zviškoma, pogledati, oplečje, svaja, rabuka, rokica, gorica, jabolčnica, kukla, kupica, šuma, dospeti, sprašiti si, omamica, tetica, atek, količkaj, ogrtač, želarija, zajti, dregniti, tikva, piške, riglica, črešja, raztava, kvasenice, najč, pre, pje, mečji, vikši, prle* idr.

Pisatelj je narečno besedo zapisoval tudi na mestih, kjer bi bil ustrežnejši knjižni izraz. Bolj bi lahko zaživela v dialogu oseb, medtem ko je v pripovedovalčevem poročilu in refleksivnih odlomkih romana odveč. Tako se na primer avtorski pripovedovalec iz Epiloga po jeziku bistveno ne razlikuje od dneviškega pripovedovalca in slovenskogoriškega kmečkega ali obrtniškega dekleta. Tudi v opisu Škrobarjevega samomora so iz ust avtorskega pripovedovalca v knjižni jezik vpleteni narečni izrazi (pozvati, omamica) povsem nefunkcionalni:

»Pokažite!« pozove Sever Škrobarja.

»Ali mu pobereмо naboje?«

[...]

Nesrečnežev smehljaj oledeni – ustna se mu zategnejo bolešno ... Kot v omamici nastavi cev na sence ... (480.)

Slovenskogoriški kod se v Kraigherjevem romanu *Kontrolor Škrobar* zapisuje kot izraz, oblika ali sestavni del nazorne primere v vlogi pokrajinskega jezikovnega kolorita in manj v vlogi jezikovne individualizacije oseb, kakor bi jo zahtevala naturalistična poetika. Vzrok za to, da je narečna beseda kdaj zapisana tudi na mestu, kjer bi bil ustrežnejši knjižni izraz, je iskati v Kraigherjevem premalo izostrenem jezikovnem čutu (Čeh 2002: 183).

Vloga dialektizmov v Kociprovem romanu *Goričanec*

Prleška pokrajina s svojimi predmetnimi in jezikovnimi značilnostmi je ubesedena tudi v Kociprovem najbolj značilnem in umetniško dovršenem romanu *Goričanec*,² katerega dogajanje je postavljeno v okolico Jeruzalema v času med obema vojnama. Stanko Kociper se je leta 1917 rodil v Mariboru, a je mladost preživel v Prlekiji in na to pokrajino ostal za zmeraj čustveno navezan,³ iz ljubezni do nje je nastal tudi roman *Goričanec*.⁴ Roman spada v tip regionalistične literature, ki se je pri nas oblikovala v tridesetih letih 20. stoletja, ko so v slovensko literaturo z Miškom Kranjcem, Cirilom Kosmačem, Prežihovim Vorancem in Antonom Ingoličem močneje vstopile tudi posamezne slovenske pokrajine. Kociprova podoba Prlekije in življenje goričanskega človeka v njej sta močno idealizirana, zato ima roman tipične značilnosti domačijske povesti (Pogačnik 1993: 12).

Viničarska družina Lakičevih je prikazana skozi tri generacije; zazrta je v patriarhalni agrarni arhetip in se pred pobudami modernega sveta zapira v samozadostno vaško idilo. Osebe z izjemo Konrada živijo konkretno in miselno povsem znotraj vaškega sveta in ga varujejo tudi z narečno besedo, ki se pogosto vpleta v sicer knjižni jezik romana. Avtor, ki je dialektizme poznal iz mladostnega bivanja v prleški pokrajini, je na koncu romana sestavil tudi slovarček uporabljenih narečnih besed za bralce. Zaradi pogostih dialektizmov v romanu pa se je Kociper bralcu na koncu romana opravičil in obenem dodal, da so v romanu, ki opisuje življenje te pokrajine, tudi nujni.⁵

Dialektizmi so pogosti v jeziku vsevednega pripovedovalca in oseb, pojavljajo se kot jezikovni hibrid, kot dva glasova v isti izjavi. Najpogosteje so uporabljeni za poimenovanje kmečkih predmetov, orodij in opravil; prevladujejo izrazi, ki so povezani z vinogradništvom (*bratva, brač, gantar, gorica, goričanec, izabela, kop, lagev, mecati, podkašati, polovnjak, pivnica, prešpanj, putar, reznik, rigolati, šef, trsnica, viničar*) in poljedelstvom (*čeliti, dera, garica, kopica, koruzinje, kožuhanje, kripa, kupčati, oral, pik, rasohe, zobače, zobačkati*). Opazno rabljeni so tudi za poimenovanje posameznih delov zemljiških površin (*dnika, grabica, kolomija, kopanja, plazuta, prelog, praha, repišče, rupača, sep, vrati*), kmečkih poslopij in prostorov (*drvotan, hiška, klečanja, klet, kobača, koruznjak, kuča, nahiž, parma, priklet*), predmetov in orodij iz kmečkega sveta (*bičjak, branovlak, drvenka,*

² Roman *Goričanec* je izšel leta 1942 pri založbi Naša knjiga v Ljubljani.

³ Stanko Kociper je bil v italijanski internaciji od 1942 do 1943, leta 1948 pa je emigriral v Argentino (*Slovenska književnost*, 1996: 200).

⁴ Avtor je v pismu Tinetu Debeljaku razkril glavni namen romana: »Razgrnil bi rad podobo svoje Prlekije, da bi ti šla do srca. Samo to hočem in to bi rad!« (Cit. po Pogačnik 1993: 5.)

⁵ Na koncu knjige je Kociper (1993: 419) zapisal: »V romanu sem uporabil nekaj narečnih besed, h katerim so potrebna pojasnila. Nekateri izrazi so tujeja izvora, zato jih v knjižnem jeziku pravzaprav ne bi smel uporabljati. Mnogim takim besedam, ki jih je bilo mogoče zamenjati brez škode za barvitost povesti, sem se izognil. Nekaj pa jih je le ostalo. Toda te so v pokrajini, ki jo popisujem, tako zakoreninjene, da bi v povesti, kakor hoče biti ta, njihova opustitev in nadomestitev z drugimi pomenila potvorbo in pravo besedno nasilje in bi marsikje privedla do okornosti.«

drvnjača, presmec, rasohe, rucek, tolige, tunjka, vože, zobače, žvegla), tipične prehrane (čurka, dojno, gibanica, krapec, zdiganica), oblačil (janka, robača), rastlin in plodov (bajželjka, frcaja, fajgelček, gožvica, iba, mrkevca, pikinje, šmar-nica, tikvije, tikva) ter za označevanje družabnega življenja in posameznih vlog (gostiivanje, huškati, krstitke, pozavčín, šrec, zdavanje).

Kociprov človek je še povsem zakoreninjen v svetu ljudskih vraž in verovanja, tudi to želi kar najbolje zavarovati pred modernim življenjem. Tako stari Lakič prenaša ljudske vraže na vnuka, bodočega gospodarja, kot zaupno dragocenost. Pred smrtjo mu naroča poslednje nauke umnega kmetovanja v jezikovnem hibridu, katerega narečni izrazi (tikve, lovrenčka repa, vrati, nesnaga, baba, južinati) razkrivajo njegov pogled na svet:

»Veš, koruzo moraš sejati na jurjevski teden, ta je najbolj klena. Pa ko tikve sadiš, tedaj morate vsi lagati. Vsakemu, ki gre mimo, se moraš nekaj zlagati, da bodo imele mastna jedra. Na njivi ne smete nikoli nič jesti. Vedno morate iti južinat na vrati, da ne bo nesnaga žrla posevkov.«

Potem se je spomnil:

»Da ... repo sejte vedno lovrenčko, če je le mogoče. In babi, ki jo bo sejala, reci, da bo na koncu trikrat z ritjo udarila na zemljo; drugače repa ne bo debela ...« (225.)

Narečno besedišče v Kociprovem romanu ni samo v vlogi jezikovne barvitosti pokrajine, ampak sega globoko v tematsko in idejno plast literarnega dela. V tem socialno angažiranem romanu je namreč opazno tematizirano nasprotje med vasjo in mestom. Pripovedovalec in osebe so z izjemo Konrada ves čas na strani vaškega življenja, na vsak način hočejo ohraniti agrarni kulturni arhetip, kamor se umešča tudi jezik tradicije. To je jezik srca in korenin, ki v kontekstu s knjižnim jezikom zastopa čustveno lepoto, pripada idealiziranemu pogledu na svet, poudarjanju in ohranjanju vaške idile spričo razvoja modernega življenja, ki to idilo tudi jezikovno spreminja.

Vloga dialektizmov v Žabotovih romanih *Pastorala*, *Volčje noči* in *Nimfa*

Iz obmejne vzhodnoslovenske pokrajine, iz Šafarskega pri Razkrižju, je izšel zdaj že dolgo v Ljubljani živeči pisatelj Vlado Žabot. Njegovi romani, *Pastorala* (1994), *Volčje noči* (1996) in *Nimfa* (1999), so zaznamovani s poetiko magičnega realizma in so daleč od realistično deskriptivnega ali idealiziranega slikanja prleške pokrajine, tudi daleč od kakšne regionalistične literature.

V Žabotovih dogajalnih prostorih se prepleta realno in magično, lahko so izmišljeni ali izsanjani, zmeraj pa jih močno obvladujejo poganske demonične sile. Toda naj gre za Zavirje v *Pastorali*, Vrbje v *Volčjih nočeh* ali Sepno v *Nimfi*, razkrivajo ti prostori globoko v sebi pečat pisateljve rojstne pokrajine. Prepoznavna je po nekaterih geografskih fragmentih, značilnem rastlinju in ledinskem svetu, sicer pa preoblikovana v žabotovsko značilno literarno pokrajino, zmeraj močvirno,

deževno, temačno, skrivnostno, polno bukovja, šašja, vrbja, mrtvih, mrzlih senc, poganskih duhov, ki gonijo in uničujejo človeka, v njej se dogajajo skrivnostni umori, posilstva, iz noči tulijo beli volkovi, oglašajo se kvatrnji psi, po vodi plavajo mrličji, v daljavi rezgajejo kobile itd.

O srednja tema Žabotove romanekne proze je sodobni človek, ki doživlja krizo lastne identitete in razpad tradicionalnih vrednot. Pisateljevi kronotopi so pravzaprav simbolni bivanjski prostori izgubljenega modernega človeka, ki beži pred seboj in drugimi in je bolj, kot si to želi priznati, v oblasti poganskih mitičnih sil. To prepletanje poganskega in sodobnega sveta se na jezikovni ravni ujema z mestoma rahlo arhaizacijo Žabotovega jezika, avtor namreč zavestno posega po starinskih besedah (*žmulast*) in redkih knjižnih besedah iz literarne zakladnice (*kopuča*,⁶ *zblojenost*, *špelunka*, *šumot*). Rahel nadih arhaičnosti, nekega že skoraj pozabljenega sveta, dobijo v dialogu s knjižnim jezikom tudi redko uporabljene narečne besede (*čumnata*, *dnika*). Idilični vaški svet je pri Žabotu že povsem izgubljen, njegova razdrtnost je gotovo najbolj tematizirana v *Pastorali*, v Nininem iskanju idilične ljubezni in spoznanju, da pastore oz. ljubezenske idile ni več, zakaj pastirji so se spremenili v mesarje, Ninina piščal v bodalo in nočna jasa ob ribniku v prostor nasilnega pollaščenja, zlaganosti, gnusa, groze in smrti.

Žabotova rojstna pokrajina se bolj kot po regionalno obarvani besedi razkriva skozi prepoznaven močvirnat svet ob Muri, poln mulja, značilnih globač in globeli, zaraslih z vrbami, čremsami, trstičjem in grmičevjem, tudi po značilnih mitoloških podobah, kot je denimo kip povodne deklice ruse na zavirškem trgu, ki si ga ogleduje Nina iz *Pastorale* in se ji spreminja v kobilo, po krščanskem in poganskem duhovnem izročilu, kot so zgodbe o mlinarici in hudiču, o rezgetajočih nočnih kobilah ob vodi, v katere so se spremenile nezveste deklice iz Antonovega dvorca, o grdih duhovih ljubimcev, spremenjenih v svinje in oglašajočih se iz vode itd.

Žabotova romanekna proza se odlikuje z izjemnim slogovnim bogastvom, v njej se prepleta množica jezikov, stilov in govorov, ki vnašajo vanjo različne poglede in kontekste. Avtor se poigrava z mnogoličjem slovenskega jezika, z različnimi govori ustvarja zavesten romanekni hibrid. Jezik je metaforično bogat, napolnjen z bogastvom folklorne mitološke simbolike, mestoma avtor zapisuje izrazito zvočno in ritmično urejeno besedo (Zadravec 2002: 347), pogoste so aliteracijske,⁷ asonirane (»temačno molčalo«, *Pastorala*) in rimane (»drobne lučice, iskrice, zvezdice«, *Volčje noči*) besedne zveze s kopičenjem glagolov (»če je podrsnilo, hrsknilo«, »če je potoklo, žvrknilo, mlasknilo«). Na drugi strani pa je Žabotov jezik odprt tudi za psovko in druge vulgarizme (*kuzla*, *ništrc*). Slogovno bogastvo ustvarjajo geminacijske (»da ni nič, da ni nič«) in anaforične (»Bela

⁶ Izraz *kopuča* ima v SSKJ kvalifikator *knj.* in pomeni 'kepa, gruča'; Fran Erjavec ga je uporabil v pomenu za gručo lešnikov na leskovi veji (Pleteršnik 1894: 436); pri Žabotu: *med kopučami grmičja* (*Pastorala*, 64), *nekakšna velika kopuča* (*Pastorala*, 55).

⁷ Nekaj primerov: *belo bolščale*, *sragasti smrad*, *mehko maslenih oči*, *zavirsko zidovje*, *močvarna megla*, *krehnila kavka* (*Pastorala*); *beli bog* (*Volčje noči*).

davnina naprej in nazaj. Bele sanje in bele ljubezni«, *Volčje noči*) zveze, ritmizirani deli besedila, paralelizmi, stilizacije in jezikovne imitacije posameznih poklicev in skupin, sprevrčanje visokega in nizkega sloga (parodiji je opazno podvržen jezik cerkvene institucije in njenih pripadnikov).

V dialog s knjižnim jezikom pri Žabotu bolj kot narečna beseda stopa že pogovorni jezik in se zapisuje tudi v obliki parodične stilizacije. V enajstem poglavju *Pastorale* je pogovorni jezik v funkciji razgaljanja namišljenih cerkvenih avtoritet. Nina se hoče pogovarjati s škofom, da bi prijavila nočni umor, a jo sprejme mesar Fuis, ki ga sestra Bernarda razglasi za gospoda prezvišenega kanonika, sam pa si nadene tudi vlogo škofa. Vido zaslišuje tako, da se nekaj časa pači v pretirani izreki širokih samoglasnikov, a hitro zdrsne v pogovorni jezik mesarja, uporablja polvokalno obliko, banalne besede, nanjo kriči, jo zmerja, njegov pomočnik pa jo utiša tudi z vulgarno besedo (»Molč, kuzla!«, 134).

Žabotove literarne osebe so se že zdavnaj iztrgale iz vaškega okolja in preselile v mesto; v zakotno vas se vračajo zgolj po neki dolžnosti in ne, ker bi želele ali bile nanjo čustveno navezane. Takšna je Brina iz *Nimfe*, ki je že povsem pomeščanjena, kot varietetska plesalka živi v Rimu in se po dolgih letih vrača v rojstno Sepno, ker je dobila čuden telegram, da umira neka gospa Bendlova, pri kateri živi tudi Brinina mati. V rojstnem kraju je Brina enako kot v Rimu izgubljena, tukaj ne najde niti ne išče varnega zavetja. Sepno je zapuščeno vaško letovišče in predvsem tudi za Brino skrivnosten, čuden, tuj, grozljiv in mračen kraj, ki ga obvladujejo magične sile, svet spodrezanih korenin, preplavljen s smrtjo, mrtvimi, zarotami, obsojanjem, zasliševanjem, morbidno erotiko itd. Iz vaškega arhetipa se je Brina že povsem iztrgala tudi po govoru; v razmišljanjih in spominih na mladost v rojstnem kraju se v njen jezik namesto narečnih že povsem naravno vrivajo pogovorni izrazi, in sicer v obliki hibridnih konstrukcij. Tudi njena mati govori pogovorno, je nekakšna vaška vlačuga in negovalka starejše gospe Bendlove, vendar obe z gospo živita v zanikrni vaški hiši brez elektrike, z dremajočimi mačkami na kuhinjski klopi. Iz vaškega okolja se z izzivalno obleko, šminko pa tudi jezikom izvija Špela iz špelunke. S stilizacijo osladnega pogovornega jezika razkriva avtor njeno lažno vljudnost in narejeno prijaznost.

Osebe v romanu *Nimfa* sicer izhajajo iz vaškega okolja, a niso tipični predstavniki kmečkega načina življenja. V romanu se le tu in tam zapiše še kakšna narečna beseda (*dnika, kuža, kočica*). V govornem raznoličju romana izstopajo pogovorni (*farovž, dedec*) in rahlo arhaizirani izrazi (*ženica, mrtvak*), nekatere slabšalne in ljubkovalne besede za žensko (*mrha, babura, kuzla, debeluhinja, trapa, lovača; deklič, deklička*). Na vzhodnoslovensko pokrajino znova bolj kot jezik kažejo dogajalni prostori, ledinski svet in nekatere značilne rastline (šmarnice, čremsa, brajda, tepke, slivje, dnika, bukovje, leščevje, močvirje, doli, globače). Veliko je tudi stilizacij, na primer parodična stilizacija molitvenega obrazca (»dopadi se nam kuzla, bodi nam všeč, mrha, če nam moreš, ljubi nimfo v tebi«, 193), osladnega

govora ostarelega dvorljivca, onikanja, praznega besedičenja, pravljичnega jezika idr.

V romanu *Volčje noči* (1996) je dogajanje postavljeno v predbožični čas zakotnega vaškega kraja Vrbje, ki je še poln poganske uročenosti in vraž. Pri ostarelem cerkvenem organistu Rafaelu se na čudežen način nastanita profesor Michnik in njegova skrivna uročena ljubica Jemima. Iz Agine špelunke se širijo govorice, da se v kraju dogajajo skrivne, grozljive reči, govorice o hudem duhu, uročenih ženskah, ki s čajnimi zvarci in Vrbanovim dlenom ugonablajo moškega. Cerkevni organist Rafael se temu sprva posmehuje, toda uročene ženske, naj gre za zavdano Jemimo, voljno točajko Ano ali strastno gorečo in radoživo Greflinko, ga dobijo v svojo oblast in se poigrajo tudi z njim. Rafael, preoblečen v škofa, gazi v visokem snegu, se izgublja, v njem se vse bolj prebuja satir, Vrbanove ženske ga dokončno obnorijo in v neskončni zasneženi ravnini mu sledi velikanski beli pes, smrt.

Vrbje spominja na zakotne obmurske vasi pisateljeve rojstne pokrajine, polne žmulastih vrb in med tamkajšnjimi ljudmi še živečih poganskih vraž. Med narečnimi izrazi (*pocingotati*, *rinka*, *roštaniti*, *šlape*) je ekspresivno najbolj učinkovita bolj štajerska kot prleška narečna beseda *puža*, s katero avtor označuje nekoliko spogledljivo, za ljubljene voljno dekle. Pomen besede je podkrepjen tudi z zvočno podobo, artikulacija ujevskega glasu namreč spominja na v poljub zaokrožene ustnice. Takšni puži sta v romanu deklica Jemima in točajka Ana iz Agine špelunke, o kateri pravi Rafael takole: »Še posebej prijetno je bilo videti, ko je rekla karkoli na »o« ali »u« in se ji je pri tem, morda tudi hote, naredilo na ustnice kakor v mehek in moker poljub. Samo vzeti, zaužiti bi jih bilo treba, te uje in oje, dokler so se še ponujali z ustnic« (48).

Za dekle uporablja pisatelj številne izraze, kot so *deklica*, *deklič*, *deklička*, *punca*, *punčara*, *puža*, med njimi pa ni prleške *puce*.

Primeri:

»Pogosto pa se, stari kozli pokvarjeni, zaljubijo v take punčare« (19),

»Potem se mu je jelo dozdevati, da deklička ne spi« (19),

»Dodala je celo – in to povsem brez zadrege – da pa je za večino kar puža in da nima nič proti temu« (34).

Komaj opazni dialektizmi v Žabotovi prozi niso več v vlogi jezikovnega kolorita pokrajine, še manj v vlogi varovanja in idealizacije agrarnega arhetipa, so kot drobne lučke, ki kdaj zgolj le še pobilisnejo iz avtorjeve rojstne pokrajine, kot nekakšen relik, ki iz davne preteklosti s čustveno nabitostjo in patino arhaičnega pobiliskava v sodobni čas in jezik Žabotovega romana.

Viri

Stanko KOCIPER, 1993: *Goričanec*. Maribor: Založba Obzorja.

Lojz KRAIGHER, 1973: *Kontrolor Škrobar*. Maribor.

- Vlado ŽABOT, 1994: *Pastorala*. Celovec: Wieser.
Vlado ŽABOT, 1996: *Volčje noči*. Murska Sobota: Pomurska založba.
Vlado ŽABOT, 1999: *Nimfa*. Ljubljana: Prešernova družba.

Literatura

- Mihail BAHTIN, 1982: *Teorija romana*. Prev. D. Bajt. Ljubljana: Cankarjeva založba.
Jožica ČEH, 2002: Narečni kod v jezikovni polifoniji Kraigherjevega romana Kontrolor Škrobar. *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika*. Maribor: Slavistično društvo. 177–184.
Maks PLETERŠNIK, 1894: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana.
Jože POGAČNIK, 1993: Idila kot aktivno življenjsko načelo. V: Stanko Kociper: *Goričanec*. Maribor: Obzorja. 5–26.
Jože POGAČNIK, 2001: Narečna književnost (pojem in razsežnosti). *Sodobna slovenska narečna poezija*. Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: ZRS za šolstvo. 71–78.
Slovenska književnost, 1996. Ljubljana: Cankarjeva založba.
Marija STANONIK, 2001: Sodobna slovenska narečna poezija. *Sodobna slovenska narečna poezija*. Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: ZRS za šolstvo. 79–114.
Franc ZADRAVEC, 1973: Kraigherjev roman Kontrolor Škrobar. V: Lojz Kragher: *Kontrolor Škrobar*. Maribor. 481–532.
Franc ZADRAVEC, 1997: *Slovenski roman 20. stoletja*. Prvi analitični del. Murska Sobota: Pomurska založba.
Franc ZADRAVEC, 2002: *Slovenski roman 20. stoletja*. Drugi analitični del. Murska Sobota: Pomurski tisk.
Viktor ŽMEGAČ, 1998: Književni sustavi i književni pokreti. *Uvod u književnost*. Ur. Zdenko Škreb, Ante Stamač. Zagreb: Globus. 499–525.